

colecția monografii

DUMITRIȚA FLOREA

**IMPLICAREA STATELOR ÎN PROCESUL DE FORMARE
A NORMELOR JURIDICE INTERNAȚIONALE.
RĂSPUNDERE ȘI SANȚIUNI INTERNAȚIONALE**

DUMITRIȚA FLOREA

**IMPLICAREA STATELOR ÎN PROCESUL
DE FORMARE A NORMELOR JURIDICE
INTERNAȚIONALE.
RĂSPUNDERE ȘI SANȚIUNI
INTERNAȚIONALE**

**Universul Juridic
București**

- 2023 -

Cuvânt-înainte

Lucrarea de față continuă analiza formării normelor de drept internațional și reprezintă a doua cercetare pe această temă, prima apărută în 2021 (*Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public*). Acest demers științific este parte integrantă din doctrina dreptului internațional și detaliază probleme legate de modalități de creare și aplicare a normelor dreptului internațional public și participarea statelor suverane la procesul de creare a normelor juridice internaționale. Unul dintre evenimentele cele mai importante din punctul de vedere al dreptului internațional public, caracteristic în special celei de a doua părți a secolului XX, a fost mișcarea activă de integrare care a obținut formă prin crearea în diferite regiuni a unor entități conceptuale noi și originare. Aceasta s-a datorat faptului că, în crearea lor, s-a făcut abstracție de regulile clasice de constituire a unei organizații, regimul lor juridic incluzând caracteristici ale unui stat, precum și ale unei organizații internaționale interguvernamentale. În prezent, asistăm la o transformare a regulilor internaționale, fapt care mă determină să observ și să analizez dinamica relațiilor internaționale îndeaproape. Este aproape imposibil să avem o bună înțelegere a statutului actual al dreptului internațional și a rolului său fără să plasăm evoluția lui în cadrul societății internaționale care constituie de fapt mediul său natural. Societatea internațională înglobează o pluralitate de elemente componente care își caută unitatea, dincolo de diversitatea lor, atât la nivelul statelor, cât și la toate nivelurile activității umane.

Statul a creat dreptul ca apanaj al puterii politice de stat și ca ansamblu de norme comportamentale care au dobândit în timp caracter juridic. Cu alte cuvinte, s-a creat un instrument prin care statul să-și consolideze puterea și să-și mențină relațiile din cadrul societății în care funcționează. Dacă la început statul a fost interesat de orânduile sale interioare instituind treptat reguli noi consacrate într-un sistem specific grupate în ceea ce noi numim astăzi „drept național”, care reglementa relațiile sociale din interiorul unui stat, pe un anumit teritoriu delimitat de granițe precise în virtutea suveranității statale, ulterior comunitățile organizate politic au dorit să-și extindă sfera relațiilor, sistematizându-și relațiile reciproce într-o nouă formulă. Astfel, a apărut societatea interstatală (sau societate internațională) în cadrul căreia statele au fost interesate să stabilească acorduri bilaterale sau multilaterale în diverse domenii de activitate umană. De altfel, este unanim acceptat faptul că, pentru a fi guvernate de normele dreptului internațional, relațiile dintre state trebuie să fie, în ceea ce privește conținutul lor, relații în care acestea să fie purtătoare ale suveranității lor.

Desigur că transformarea și dezvoltarea dreptului internațional public prin intermediul normelor sale reprezintă o etapă îndelungată și un proces anevoios și complicat. Cunoaștem faptul că aportul cel mai semnificativ în derularea acestui proces de creare și aplicare a normelor juridice internaționale revine statelor, care se individualizează prin faptul că sunt unicele subiecte suverane. Suveranitatea statelor le permite acestora să devină membri deplin ai societății internaționale, capabile să participe la procesul normativ internațional, acestea având aptitudinea de a-și exprima consimțământul cu privire la obligativitatea normelor de drept internațional. Evoluția dreptului internațional atestă că dreptul internațional public este instrumentul de realizare a politicii externe a statelor. Cercetarea transformărilor politice internaționale ne arată că pluralismul statelor din comunitatea internațională determină diverse antagonisme în materia creării și aplicării dreptului internațional.

Problematika prezentată în această lucrare rămâne deosebit de actuală prin investigația unor astfel de fenomene juridice care n-au cunoscut o interpretare omogenă, până acum, în dreptul internațional public: formarea dreptului internațional public; crearea normelor de

drept internațional; aplicarea normelor de drept internațional; sancțiunile în dreptul internațional, rolul statelor în crearea și aplicarea acestor norme. Subiectul dezbătut în paginile acestei cărți este încă actual în cadrul comunității internaționale. Statul nostru s-a raliat idealurilor de cooperare internațională, bunăstare, pace și securitate egală. Statele, în virtutea suveranității lor, contribuie prin instituirea regulilor statuate prin tratate la armonizarea relațiilor internaționale, la crearea unei lumi mai bune în care să guverneze pacea și bunele relații între state ca actori ai vieții internaționale.

Suntem martorii transformărilor care au loc în dreptul internațional și datorită conjuncturii speciale prin care trec unele state aflate în conflict, la care se adaugă, desigur, gravitatea evenimentelor derulate în comunitatea internațională, astfel încât vom asista, cel mai probabil, la schimbări majore în derularea relațiilor internaționale cu alte subiecte ale dreptului internațional, în sensul acordării unei importanțe mult mai sporite și detaliate a negocierilor diverselor acorduri internaționale, poate chiar la apariția de noi state sau lărgirea granițelor unora, la apariția de noi norme de drept internațional care să relanseze, să regândească și să consolideze relațiile dintre state. Dacă într-o vreme reclamam că este timpul ca regulile de drept internațional să fie respectate cu strictețe de către toate subiectele dacă vrem să preîntâmpinăm un declin al societății internaționale sau chiar un nou flagel, iată că acel moment a venit chiar mai repede decât ne așteptam. Omenirea nu trebuie să uite lecția oferită de cele două războaie mondiale și de repercusiunile atât de dure, ci, dimpotrivă, statele trebuie să fie conștiente că normele și principiile dreptului internațional trebuie să vină în ajutor și să găsească soluții noi de recalibrare a raportului de forțe și de conlucrare pentru a putea asigura și garanta fragila pace și securitatea comunității internaționale. Observăm prin prisma recențelor evenimente din sfera vieții internaționale cât este de nesigur sistemul de securitate și cât de ușor putem să deviem de la scopurile comune ale statelor și ale Organizației Națiunilor Unite. Vedem, în ultimii ani, că ne îndepărtăm tot mai mult de la dezideratele exprimate de state după finalizarea războaielor și tocmai de aceea considerăm că este nevoie de stabilirea unor reguli noi, care să completeze normele existente ale dreptului internațional și care să-i sancționeze aspru pe cei care se fac vinovați de încălcarea angajamentelor internaționale și a securității altui stat.

Analiza rolului statelor în procesul de creare, aplicare a normelor juridice internaționale și a sancțiunilor care intervin în caz de încălcare a acestora trebuie realizată atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, ținând cont și de identificarea și rezolvarea problemelor care intervin în destabilizarea ordinii juridice internaționale. Desigur, complexitatea problematicei a fost amplu dezbătută în doctrină de către autorii de specialitate, dar frumusețea dreptului internațional derivă tocmai din această sursă inepuizabilă de analiză a fenomenelor, evenimentelor juridice, actuale sau nu, a transformărilor care se derulează în cadrul comunității internaționale.

Cercetarea de față are ca punct de plecare teoriile doctrinare privind evoluția dreptului internațional, codificarea dreptului internațional, crearea și aplicarea normelor juridice internaționale, sancțiunile care se pot aplica în caz de încălcare a acestor norme, modul în care statele suverane își aduc aportul în crearea normelor juridice internaționale și cum pot fi trase la răspundere în cazul încălcării normelor și principiilor dreptului internațional.

Din definiția dreptului internațional reiese că el este alcătuit din normele juridice stabilite prin acordul de voință al statelor și organizațiilor interguvernamentale cu personalitate internațională, având ca obiect de reglementare raporturile dintre acestea și alte subiecte ale dreptului internațional.

Normele juridice internaționale, ca elemente structurale de bază ale dreptului internațional, în funcție de raporturile pe care le reglementează și de valorile pe care le protejează, sunt clasificate în două categorii: norme-principii și norme concrete. Normele-principii sunt

reguli juridice internaționale care au ca obiect cele mai importante raporturi dintre subiectele dreptului internațional, unele având caracter fundamental pentru că guvernează dreptul internațional general în ansamblul lui, iar altele fiind principii specifice fiecărei ramuri a dreptului internațional public, aplicându-se doar raporturilor din domenii mai restrânse. Întâlnim, astfel, principii specifice aplicabile dreptului tratatelor, dreptului diplomatic, dreptului drepturilor omului, dreptului internațional umanitar, dreptului spațial, dreptului mării etc.

Principiile fundamentale se detașează, însă, în ansamblul normelor-principii ale dreptului internațional public, reprezentând nucleul acestora și, prin extrapolare, „nucleul dur” al dreptului internațional public. Toate celelalte principii și norme adoptate, fie în plan universal, fie în plan regional sau bilateral, fie pe cale cutumiară, fie pe cale convențională, trebuie să fie conforme cu principiile fundamentale ale dreptului internațional public. Pentru că principiile fundamentale ale dreptului internațional public sunt destinate apărării celor mai importante valori ale societății internaționale, ale omenirii, ele aparțin normelor cu valoare de *jus cogens*, adică norme imperative, obligatorii pentru subiectele dreptului internațional, norme de la care nu se poate deroga decât prin reguli de aceeași valoare. În acest sens, Convenția cu privire la dreptul tratatelor, adoptată la Viena, în anul 1969, stabilește în art. 53: „Este nul orice tratat care, în momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă imperativă a dreptului internațional general. În sensul prezentei Convenții, o normă imperativă a dreptului internațional general este o normă acceptată și recunoscută de comunitatea internațională a statelor în ansamblul ei drept normă de la care nu este permisă nicio derogare și care nu poate fi modificată decât printr-o nouă normă a dreptului internațional general, având același caracter”. Caracteristica importantă a dreptului internațional public este aceea că normele care îi aparțin sunt opozabile subiectelor sale numai în măsura în care acestea se angajează să le respecte.

Tematica abordată în această lucrare este de foarte mare actualitate dacă o analizăm prin prisma menținerii păcii și securității în lume. Din acest motiv, este foarte important ca normele și principiile deja existente să fie regândite ca să poată fi aplicate la noile realități. Pe cale de consecință, nu trebuie diminuat rolul principiilor fundamentale ale dreptului internațional public. Poate că unul dintre cele mai relevante principii la care ar trebui să facă apel actorii comunității internaționale în contextul internațional actual este principiul rezolvării prin mijloace pașnice a diferendelor internaționale.

Apariția și evoluția acestui principiu sunt strâns legate de principiul neagresiunii. Este bine cunoscut că, vreme îndelungată, statele au avut un drept inerent de a face război (*jus ad bellum*), adică de a folosi forța armată pentru a-și rezolva propriile interese. Preocupările pentru limitarea războiului ca instrument al politicii naționale a statelor și de rezolvare pe cale pașnică a diferendelor dintre ele au apărut destul de târziu în planul reglementărilor de drept internațional. Primul document care consacră principiul rezolvării prin mijloace pașnice a diferendelor internaționale a fost Tratatul general de renunțare la război ca instrument al politicii naționale a statelor, adoptat la Paris, la 27 august 1928, cunoscut și sub denumirea de „Pactul Briand-Kellogg”. Potrivit acestuia, statele-părți „recunosc că reglementarea sau soluționarea oricăror diferende sau conflicte de orice natură sau orice origine ar putea avea ele, care vor putea să se ivească între ele, nu va trebui niciodată să fie rezolvată decât prin mijloace pașnice”.

Acest principiu va fi reluat cu și mai mare consecvență, reafirmat și dezvoltat după cel de Al Doilea Război Mondial.

Interpretând și dezvoltând acest principiu, Declarația Adunării Generale a ONU asupra principiilor de drept internațional, din 1970, stabilește, în principal, următoarele:

- statele sunt obligate să caute rapid o soluție echitabilă a diferendelor lor internaționale, iar atunci când nu ajung la o soluție printr-unul din mijloacele prevăzute de Cartă, să continue să caute o reglementare a diferendului prin alte mijloace pașnice pe care le vor conveni;

- statele-părți la un diferend, precum și alte state trebuie să se abțină de la orice act susceptibil să agraveze situația, astfel încât să nu pună în pericol pacea și securitatea internațională;

- diferendele internaționale trebuie să fie rezolvate pe baza egalității suverane a statelor și în conformitate cu principiul liberei alegeri a mijlocului de rezolvare.

Considerăm că lucrarea este de un real folos specialiștilor, studenților, masteranzilor, doctoranzilor, dar și practicienilor. Conștiința juridică a destinatarilor dreptului internațional trebuie stimulată în vederea afirmării, reglementării și promovării valorilor pe care le protejează în cadrul relațiilor internaționale, întrucât normele internaționale sunt reguli juridice internaționale care au ca obiect cele mai importante raporturi dintre subiectele dreptului internațional.

Prin chestiunea științifică dezbătută în această lucrare am urmărit identificarea și fundamentarea științifică a aportului adus de către state în consolidarea ordinii juridice internaționale prin elaborarea indicatorilor calitativi, pe de o parte a proceselor de creare și de aplicare de către state a normelor de drept internațional, iar pe de altă parte a încălcării normelor juridice internaționale, fapt ce permite clarificarea pentru teoreticieni și practicieni a curențelor existente în sistemul internațional în vederea perfecționării și eficientizării acestuia. Atunci când apar astfel de încălcări, vorbim despre instituirea răspunderii internaționale și aplicarea sancțiunilor internaționale.

Autoarea

Capitolul I

Considerații generale privind implicarea statelor în elaborarea normelor juridice internaționale

Evoluția societății internaționale de peste cinci secole se caracterizează prin două elemente esențiale de stabilitate și anume o structură de juxtapunere a statelor suverane, ca principali actori ai relațiilor internaționale și o nevoie crescândă de cooperare între ele, pentru rezolvarea problemelor comune (mai întâi în plan bilateral, apoi din ce în ce mai mult la nivel multilateral, ca urmare a creșterii independenței naționale). Încă din începuturi (și pentru foarte multă vreme) statele au fost singurii actori ai scenei internaționale, alcătuind o societate interetatică, având o importanță deosebită reglementarea relațiilor dintre ele prin intermediul dreptului internațional.

Dreptul internațional este un fenomen social care este legat de politica externă a statelor și care a suferit schimbări de la o epocă la alta, în funcție de dezvoltările survenite pe arena mondială. Noțiunea de drept internațional a fost folosită pentru prima dată de juristul și filosoful englez Jeremy Bentham, în lucrarea „An Introduction to the Principles of Moral and Legislation”. Dreptul internațional poate fi definit ca fiind un ansamblu de principii și norme, care reglementează raporturile ce intervin între subiectele dreptului internațional, în principal statele, dar și într-o măsură limitată, organizațiile interguvernamentale, acționând în această calitate.

Ideea de om ca ființă socială, subliniată de Aristotel, exprimă o realitate pe cât de veche, pe atât de esențială: omul nu poate exista ca om în afara cetății (înțeală ca stat). „... Omul este prin natura sa o ființă socială, pe când antisociatul, prin natură, este ori supraom, ori fiară...”. Astfel, omul nu poate fi definit ca om decât în măsura în care trăiește în și prin societatea organizată politic în stat, afirmație care este valabilă și pentru societățile prestatale.

Dacă prin societate (ca organizație politică) nu înțelegem o sumă a indivizilor care o compun, ci mai ales una a legăturilor complexe care se stabilesc între ei, dar și între aceștia și întregul societății, vom înțelege corect raporturile societate-individ-drept. „Căci după cum omul, în perfecțiunea sa, este cea mai nobilă dintre ființe, tot astfel, lipsit de lege și de dreptate, este cea mai rea dintre toate; căci cea mai rea nedreptate este nedreptatea înzestrată cu arme; însă omul se naște având ca arme firești inteligenta și voința supremă, care sunt foarte proprii a fi întrebuințate în scopuri contrarii. De aceea el este creatura cea mai nelegiuită și cea mai sălbatică atunci când este fără virtute. Pe când dreptatea este o virtute socială, căci dreptul nu este decât ordinea comunității politice.” Dacă omul este „măsura tuturor lucrurilor” (Protagoras), atunci el este, în primul rând, măsura societății în care trăiește, mai precis măsura relațiilor prin care trăiește alături de ceilalți.

Dreptul, ca fruct al puterii politice (de stat) și ca sumă de norme comportamentale înzestrate cu caracter juridic, este tocmai factorul regularizator al societății organizate politic în stat. Statul a creat dreptul pentru ca dreptul, la rândul lui, să-l susțină, adică un instrument prin care statul, reglementând relațiile din interiorul societății în care există, să mențină echilibrul necesar îndeplinirii scopurilor propuse și să-și consolideze puterea.

Multă vreme, statul a fost preocupat de rânduilele sale interioare, recunoscând vechile reguli și înzestrându-le cu forță juridică ori consacrand reguli noi, ceea ce a dus la crearea unui veritabil sistem juridic intern, sistem denumit „drept intern” sau „drept național”. Rostul acestui sistem este de a reglementa relațiile sociale din interiorul statului, pe un teritoriu precis

delimitat, în virtutea suveranității statale care astăzi reprezintă un principiu fundamental unanim recunoscut. Pe de altă parte, noile comunități organizate politic în stat au simțit nevoia să regularizeze într-o formă sau alta relațiile lor reciproce. Putem discuta astfel de o societate interetatică, în care statele se străduiesc să stabilească acorduri bilaterale, apoi multilaterale, pentru a reglementa aceste relații. Inițial, cutuma a reprezentat singura cale de normativizare a relațiilor interstatale, pentru ca apoi, pe măsura trecerii timpului, statele să utilizeze noi și mai complexe instrumente de reglementare, în primul rând tratatele. Astfel putem discuta de două căi pe care statele le-au urmat în formarea unui drept interstatal: o cale cutumiară, nescrisă și o cale convențională, concretizată sub diferite forme și denumiri: tratate, convenții, pacte. Dacă la început (și pentru foarte multă vreme) statele au fost singurii actori ai scenei internaționale, alcătuind o societate interetatică, să-i spunem tradițională, aceasta devine tot mai complexă în ceea ce privește relațiile dintre ele și regulile cărora trebuiau să se conformeze. Acesta este un proces care face trecerea de la societatea interetatică la societatea internațională contemporană, societate caracterizată printr-o creștere exponențială a complexității ei.

I.1. Cadrul normativ în domeniul creării normelor juridice internaționale

Procesul de creare și procesul de aplicare a normelor de drept internațional public este, cu mici excepții (avem în vedere participarea mișcărilor de eliberare națională la actele internaționale care le vizează, precum și a entităților cu caracter statal contestat), marcat de participarea obligatorie a statelor ca subiecte primare de drept internațional public, investite cu personalitate juridică universală. Statele, inițial participând în calitate de autori ai conținuturilor prescripțiilor normative internaționale, ulterior în temeiul principiului fundamental *pacta sunt servanda*, consimt să respecte aceleași reguli. Vom trece în revistă, în cele ce urmează, principalele momente din evoluția istorico-juridică a procesului de creare și aplicare de către state a normelor dreptului internațional public.

În prim-plan, apreciem că, prin caracterul său universal și prin scopurile sale, Organizația Națiunilor Unite constituie cea mai importantă organizație internațională care a dezvoltat firavul sistem instituit în perioada interbelică de Societatea Națiunilor. Organizația a fost creată cu scopul stabilirii unei noi ordini mondiale, atât în planul asigurării păcii și eliminării forței din cadrul relațiilor internaționale, cât și în cel al dezvoltării economice, sociale, culturale și umane. Cum multă vreme tendința dreptului internațional a fost scoaterea în afara legii a războiului de agresiune și a folosirii forței, considerăm că *Pactul Societății Națiunilor*¹ a reușit să facă un pas important în acest sens, astfel că statele-părți au acceptat anumite obligații, printre care și aceea de nu recurge la război. A urmat *Pactul Briand-Kellogg*² ca o completare, însă documentul care a constituit o etapă decisivă în dezvoltarea dreptului internațional a fost Carta ONU.

O primă tentativă de creare a unei organizații interstatale cu caracter general și permanent a fost Societatea Națiunilor, al cărui pact, Pactul Societății Națiunilor, a fost elaborat și adoptat la Conferința de Pace de la Versailles din 28 iunie 1919, constituind prima parte din tratatele semnate de învingători cu Germania, Austria, Turcia și Ungaria. Pactul Societăților Națiunilor s-a construit pe două prevederi importante: obligația de neagresiune și asistența mutuală, pe de o parte, și, pe de altă parte, pe libertatea de a recurge la război numai după epuizarea mijloacelor pașnice de rezolvare a diferendelor internaționale. Tratatele de la Paris

¹ Pactul Societății Națiunilor 1919.

² Pactul Briand-Kellogg 1928.

din 1919-1920 au marcat dezmembrarea Imperiului Habsburgic, apariția de noi state independente în cadrul comunității internaționale și încercarea de creare a unei organizații cu caracter universal care să aibă drept scop menținerea păcii, îngrădirea recurgerii la război și respectarea dreptului internațional. Începutul celui de Al Doilea Război Mondial a însemnat căderea definitivă a sistemului de la Versailles³.

Un moment foarte important în sfera relațiilor internaționale din perioada interbelică a fost constituirea Organizației Internaționale a Muncii în 1919 (prima organizație internațională interguvernamentală – Uniunea Telegrafică Internațională – fusese deja creată în 1865⁴). Această organizație s-a înființat la 11 aprilie 1919 cu scopul de a ocroti demnitatea și sănătatea muncitorilor, de a contribui la îmbunătățirea condițiilor lor de muncă și a nivelului de trai, de a realiza bunăstarea economică, de a asigura protecția mamei și a copilului, de a asigura posibilități egale în domeniul pregătirii profesionale și învățământului. Procesul creării de noi organizații prefigura sistemul instituțiilor specializate ale ONU și pentru prima dată în istoria societății internaționale apărea o organizație internațională cu competențe jurisdicționale – Curtea Permanentă de Justiție Internațională.

Conferințele de la Geneva din anii 1925 și 1929 au avut un aport deosebit prin adoptarea în 1925 a *Protocolului privind interzicerea folosirii în război a gazelor asfixiante, toxice sau similare și a armelor bacteriologice (biologice)*, iar în 1929 s-a realizat o nouă codificare privind ameliorarea sorții răniților și bolnavilor din armatele în campanie. Prin *Pactul oriental de securitate* din 1925 de la Locarno s-a dezvoltat instituția securității colective, prin care se urmărea crearea unui sistem de prevenire a agresiunii și de respingere a ei prin cooperarea cu alte state. Definiția agresiunii a căpătat contur prin *Convenția de definire a agresiunii* încheiată la 5 iulie 1933 la Londra între URSS și alte state, între care putem menționa și România (celelalte state participante au fost Afganistan, Estonia, Letonia, Persia, Polonia, Turcia⁵) în cadrul Conferinței pentru dezarmare și a intrat în vigoare la 17 februarie 1934. Acest document are o importanță istorică, am putea spune, având la bază Pactul Briand-Kellogg, care interzice orice agresiune. Pentru întărirea securității generale și a păcii era necesar să se definească cât mai clar agresiunea, dat fiind faptul că statele au dreptul la independență și securitate, la apărarea și inviolabilitatea teritoriilor lor și la dezvoltarea propriilor instituții. Documentul reunește de fapt trei convenții, numite *Convențiile de definire a agresiunii*, cunoscute și sub denumirea de *Convențiile Titulescu-Litvinov*, care au completat *Tratatul multilateral de renunțare la război* din 1928 și au stat la baza principiilor *Pactului înțelegerii Balcanice* din 1924. Prima convenție a fost semnată sub forma unui pact regional de neagresiune la 3 iulie 1933 de reprezentanții României, Estoniei, Letoniei, Poloniei, Turciei, Iranului, Afganistanului și URSS, cea de-a doua convenție a fost semnată la 4 iulie 1933 sub forma unui pact general de neagresiune, cu același conținut, de către Mica Înțelegere sau Mica Antantă (o organizație politică defensivă, o alianță încheiată între Cehoslovacia, Regatul Iugoslaviei și Regatul României), Turcia și URSS, iar a treia convenție a fost semnată la 5 iulie 1933 de către URSS și Lituania⁶.

Apreciem că toate consecințele dezastruoase ale celor două războaie mondiale au impus statelor un punct de vedere unanim în ceea ce privește războiul, anume excluderea definitivă a acestuia din viața comunității internaționale. Drept urmare, primul pas pentru atingerea acestui obiectiv a fost interzicerea folosirii forței și a amenințării cu forța, principiu consacrat în art. 2 alin. (4) din Carta ONU. Cea mai prolifică perioadă din punctul de vedere al constituirii

³ A. Năstase, B. Aurescu (2011), *Drept internațional public*, ed. 6, Ed. C.H. Beck, București, p. 4.

⁴ R. Miga-Besteliu (2008), *Drept internațional public*, vol. II, Ed. C.H. Beck, București, p. 57.

⁵ D. Mazilu (2005), *Drept internațional public*, ediția a II-a, vol. I, Ed. Lumina Lex, București, pp. 72-73.

⁶ A. Năstase, B. Aurescu, I. Gilea (2007), *Drept internațional public. Texte esențiale*, Ed. Universul Juridic, București, p. 342.